

BUDA TELEPÜLÉSÉNEK KEZDETE A RÉGÉSZETI ADATOK ALAPJÁN

Buda város alapításával és e korszak problémáival bővebben csak az utolsó húsz esztendőben kezdtek foglalkozni. Korábban csupán alapításának megközelítő időpontja volt ismeretes (1242 után). E témakörben a kutatások felélenkülését elsősorban a királyi palota feltárásának eredményei és a „Budapest Története” kiadvány előkészítő munkái segítették elő. A XIII. sz.-i városfal egy jelentős szakasza és egyik kapuja ekkor került elő és ez az ásatás tette lehetővé a korhatározó leletanyag szétválasztását is. A királyi rezidencia helye körül azonban heves vita támadt. Már 1959-ben felmerült annak a lehetősége, hogy a Nagyboldogasszony plébániatemplomnak Mária tiszteletére szentelt királyi kápolna előzménye lett volna. 1961-ben pedig Fügedi Erik elsőként mondta ki: „A privilégiumban nincs nyoma annak, hogy a budai Várhegyen már IV. Béla tervszerű városalapítását megelőzőleg is lett volna valamilyen település. *Bizonyos adatok mégis arra mutatnak, hogy a hegy északi részén más kisebb telep állott.*”¹

1961–71 között több ásatást és leletmentést végeztem Budának ÉK-i felében, a Hess András tér környékén.² Ezen a területen más kollégák is végeztek feltárásokat. Publikált eredményeiket megkíséréltem megfigyeléseimmel egyeztetni.³

Ásatásaimból kiemeltem azokat a falmaradványokat, kultúrrejtegeket és leleteiket, melyek Buda középkori településének kezdeteire, valamint a városfalak periodizációjára vonatkozóan szolgáltatott adatokat.

A feltárások értékelésénél közvetlenül használható történeti forrásanyag nem állott rendelkezésünkre. Módszertani szempontból helyesebbnek találtam magukból a — műszakilag pontosan doku-

mentált — megfigyelésekből kiindulni. Dokumentációmát kiegészítettem a rendelkezésemre álló térképek megfigyeléseimmel egyező részleteivel. Az idegen ásatások eredményeit a helyszínrajzokkal egyező módszerekkel építettem bele rekonstrukciós elképzelésembe. Az ásatások kiértékelése végül egyezett a legújabb történetkutatás felfogásával.

Feldolgozásom két téma köré csoportosult: 1. a város fala; 2. a település első nyomai, az első épületek és azok lakóinak korhatározó használati tárgyai.

A Hess András tér 2. sz. telek D-i oldalán kerültek felszínre a domonkosok kolostorának falmaradványai. A főépület alatt a hegy felszínének legmagasabb síkja (165,21–165,59 m), egyenletes sziklafelszín került napvilágra. Ez a terület a Várhegy K-i szegélyéből szirtként ugrik előre, mely egyrészt a templom szentélyének, másrészt a XV. század elején a káptalan terem elé épült kápolnának alapja. A középkor századaiban tehát a geológiai alakulást az építkezés esztétikája érdekében is kihasználták.

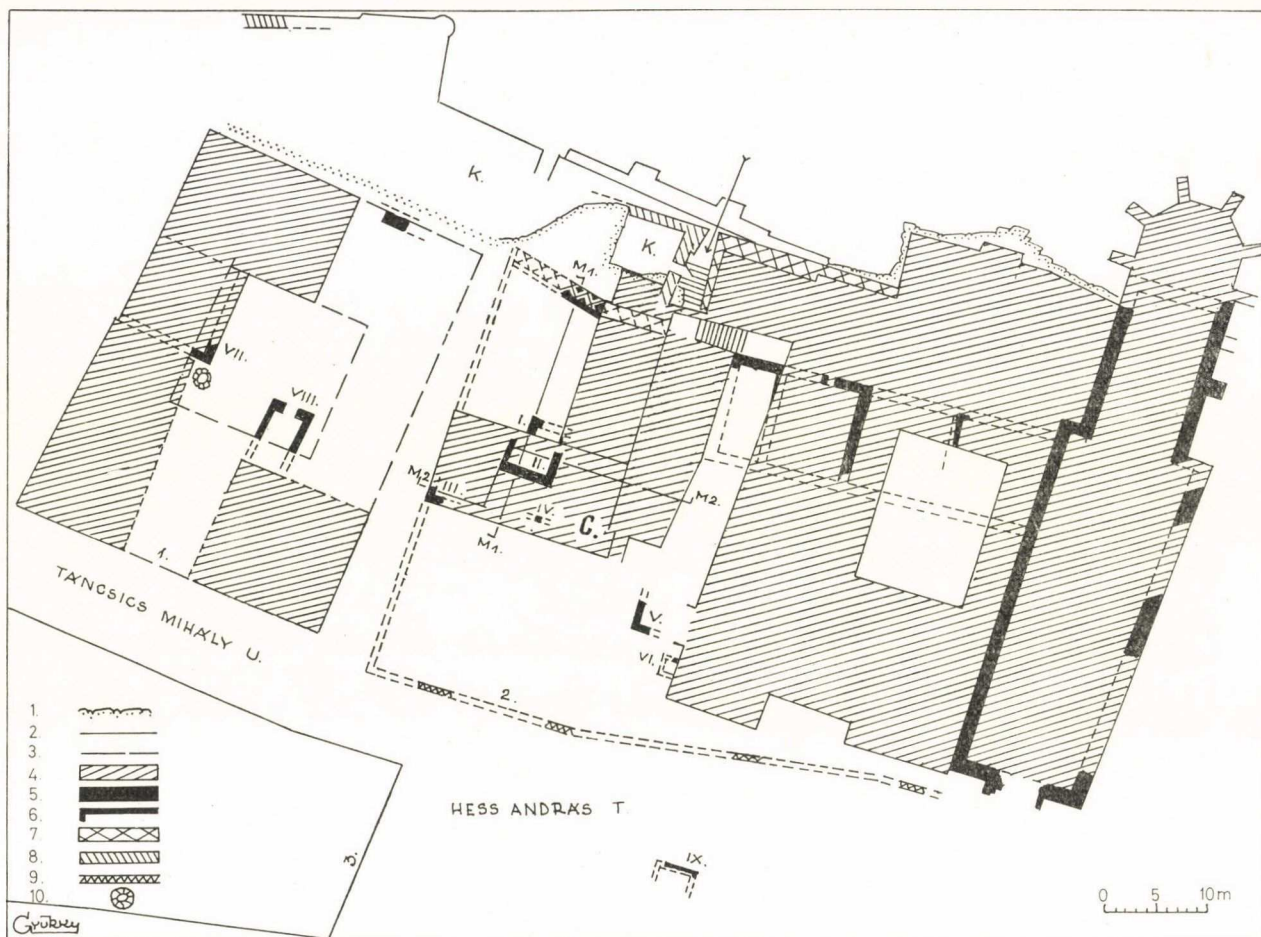
Lócsy Erzsébet egy leletmentése során⁴ megállapította, hogy a Várhegy felszínét képező mészkőlepleny D felől az Országház utca 22. sz. házig tart és a 24–26. sz. házaknál a szikla meredeken esik. A sziklaplatónak a végződése egy vonalba esik a domonkosok kolostorának É-i oldala mellett húzódó keskeny udvar É-i szélével, ahol a terepszint változását ugyancsak megfigyeltük. Ettől a vonaltól É-ra átlagosan egy m-rel esik a szint magassága, a felszín alakulása pedig egészen más. Mély sziklagödrök váltakoznak kiemelkedő sziklatömbökkel. Legtöbb helyen a mészkőlepleny alatt elterülő márga kerül felszínre. A magasabb pontok

¹ Gerevich L., ArchÉrt 79 (1952) 150.; Holl I., ArchÉrt 79 (1952) 179–185. — A Kelenföldi kapura és a XIII. századi városfalra vonatkozóan: Gerevich L., A budai vár feltárása. (Bp. 1966) 29–39, 5. kép. 249–252. — A vitairódalom: Zolnay L., A XIII–XIV. századi budavári királyi szálláshely. MűÉ (1952) 15.; Zolnay L., Még egy szó a budavári XIII–XIV. századi királyi szálláshely hollétéről és a déli palota építése időpontjáról. MűÉ (1953) 204–218.; Gerevich L.–Seitl–Holl, I., Megjegyzések a Budai vár XIII. századi építéstörténetéhez. MűÉ (1953) 210–220. — A királyi kápolnával kapcsolatosan: Jankovich M., BpR 19 (1959) 57–99. — Az alapított város előzményeire vonatkozóan: Fügedi E., Középkori magyar városprivilegiumok. TBM 14 (1961) 78. — Ezt a nézetet fogadta el Kubinyi András is [ArchÉrt 89 (1962) 162.].

² A dolgozathoz felhasznált ásatások: Domonkosok kolostorának feltárása a Hess András tér 2. sz. telken 1962–70 között (befejezése folyamatban van), — Tánicsics Mihály u. 1. (OMF székház) 1969-ben. — Leletmentő ásatás a Hess András téren 1969-ben. — Leletmentés a Bécsi kapu téren 1968-ban. — Leletmentés a Fortuna közben 1968-ban. A felsorolt leletmentésekről jelentésben számoltam be a BpR 23. kötetében. — Bertalan Vilmosné — H. Gyürky K., BpR 21 (1964) 349–363. — Ásatás a Tánicsics M. u. 7. sz. ház K-i kertjében 1971-ben (feldolgozatlan).

³ Zolnay L., ArchÉrt 95 (1968) 40–58.; Zolnay L., BpR 22 (1971) 271.; Lócsy E., XIII. századi város és a XIV. századi városrendezés nyomai a budai Várnegyedben. Településtud. Közl. 22 (1969) 106.; Lócsy E., BpR 22 (1971) 209.

⁴ Lócsy E., BpR 21 (1964) 306. (I. Országház u. 24.).

I. kép. Feltárások helyszínrajza a Hess András téren és a Táncsics Mihály u. 1. szám alatt. Jelmagyarázat: 1. sziklaperem; 2. újkori városfal; 3. újkori telekhatár; 4. későközépkori épületek; 5. városfal (XIII. század); 6. épületek a XIII. sz. első felég; 7. középkori kerítésfal; 10. kút; K = kazamata
 Рис. 1. План раскопок на пл. Андраша Хеша и под домом № 1 по ул. Михая Танчица
 Fig. 1. Levé de plan des fouilles sur la place Hess András et sous la maison sise 1, rue Táncsics Mihály

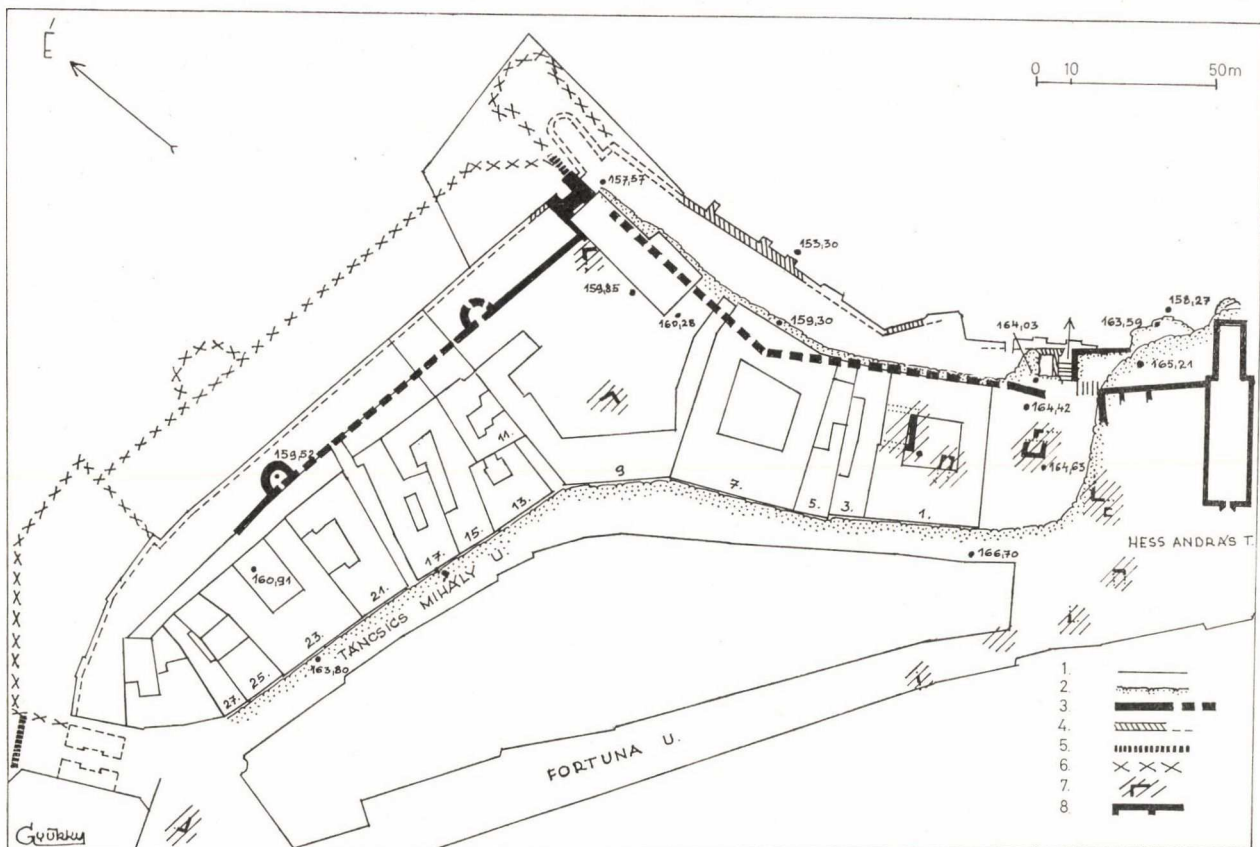
értéke átlagosan: 164,40 m, ettől kezdve É felé fokozatosan lejt. A Táncsics Mihály utca 1. sz. ház udvarán: 163,71 m. A lejtőt a modern járdaszinten felvett szintezési értékek is jól mutatják. Az utca keleti oldalán az 1. sz. háztól (166,89 m), a 27. sz. házig (163,64 m) 3,25 m a lejtő nagysága.

A kutatás a Hess András tér 2. sz. telken igen logikusan épült és világosan három periódusra különíthető erődítésrendszert hozott napvilágra (I. kép). A mai városfal belső oldalán a késő középkori városfalat találtuk meg egy kazamatával,⁵ melyet egy sziklaöbölből alakítottak ki. Ennek folytatása a Táncsics utca 7. és 9. sz. házak K-i kertjeit szegélyező eredeti falrészlet. A Hess András tér 2. sz. telken e késő középkori faltól 10 m-re beljebb 1,50 m széles, erős falat tártunk fel, mely a szikla K-i peremén épült. Helyzete, szélessége, főként pedig a hozzá csatlakozó rétegek egyértel-

műen arra vallottak, hogy nem épület fala, hanem városfal, mégpedig az első. E fal tetején egy valamivel keskenyebb és magasabb járószinttel egyező második fal épült, melyet kőcsatorna tört át a felgyülemlett esővíz elvezetése miatt. Ez a körülmény bizonyítja, hogy ebben az időben a külső, középkori fal még nem létezett. A feltárt falmaradványok helyzete alapján feltételezzük, hogy kezdetben csupán a sziklalejtőt zárták le, később körülkerítették a magas felszín K felé előrenyúló sziklanyúlványát is (mivel az épülő K-i kolostorszárnynak támfalat kellett építeni), utoljára pedig megszüntetvén a kiszögellést, a sziklaperem alatt építettek egy külső erődítésvonalat (I–2. kép). A két utolsó építési periódus korhatározása a kolostor épületével együtt későbbi feldolgozás feladata lesz. Ezúttal csak az első városfal és az általa körülzárt terület képezi tanulmányunk tárgyát.

⁵ 1763-ban *Salgari* (Raports-Plan von der Vestung Ofen 1763. Kriegsarchiv Kartenabt C. V. Ofen N° 11.) még jelzi ezen a helyen, sőt a Táncsics u. 1. sz. ház K-i

kertjében a kazamatát, sőt azon a helyen is, hol a kolostor „A” épülete alatt a kazamatával összeköttetésben levő K–Ny-i irányú mélypincét feltártuk.

2. kép. Városfal és a XIII. század első feléből származó település. Jelmagyarázat: 1. újkori telekhatár és városfal; 2. sziklaperem; 3. városfal (XIII. sz.) 4. városfal (XV. sz.); 5. városfal (XVI. sz.) (feltárt); 6. városfal (XVI. sz.) (rekonstruált); 7. épületek (XIII. sz. első fele); 8. XIII. századi domonkos kolostor

Рис. 2. Городская стена и поселение первой половины XIII-го века.

Fig. 2. Mur d'enceinte et l'agglomération provenant de la première moitié du XIIIe siècle.

A szikla pereme a Tánicsics Mihály utca K-i ház-sorának K-i homlokzata alatt húzódik. Erről meggyőződünk a Tánicsics u. 7. sz. palota K-i kertjében végzett ásatásunk alkalmával. A sziklaperem magassága itt 159,30 m volt. A Hess András tér 2. sz. telken az első városfal mellett pedig 164,42 m. A lejtő legmélyebb pontja a Tánicsics utca 9. sz. telken Zolnay László által feltárt kaputoronynál van (158,27 m a belső oldalon, — 157,57 m a külsőn). Ekkor éri tehát el a domborzat azt a mélységet, melyet a kolostor K-i épülete alatt mértünk (159,27 m). Feltételezzük, 1. hogy a sziklaperemre épült első városfal a lejtőt követve a kapuhoz csatlakozott; 2. hogy a kapu egy hegyre vezető útvonal torkolatába épült. Tekintetbe véve a terület domborzatát, ennek Ny felől sziklafallal védett mélyűtnak kellett lenni, mivel a Tánicsics utca enyhébb lejtéssel kanyarodva éri el a Bécsi kaput. Az utca szintjéhez viszonyítva a K-i oldal házsora mögött

3 m-rel mélyebb szinten kerültek elő az utóbbi évek feltárásai során a középkori épületek, például az zsinagóga, illetőleg a Tánicsics utca 9. sz. telken feltárt középkori épületek.

A legkorábbi helyszínrajzok közül az 1686 és 1687-ben, valamint az 1743-ban készült helyszínrajzok⁶ tartalmaznak legtöbb adatot a városfalakra vonatkozóan. Mindegyiken felismerhető a korábbi belső erődítés (3. kép), a beépítés határán egyenlő távolságokban feltüntetett kerek-, illetve patkóalakú tornyok által. Ezek a tornyok a falak eltűnése után is láthatók maradtak, például a Tánicsics utca 21. sz. ház pincéjében, melyet Zolnay publikált.⁷ Ezen kívül az ÉK-i oldalon még egy félig elbontott tornyot ismerünk fel a Tánicsics utca 9. sz. telken.⁸ Patkó alakú torony került elő a Várhegy D-i részén, a palota feltárása alkalmával, a palotát a várostól elhatároló fal irányában, a XIII. századi erődítés ÉNy-i oldalán.⁹ A D-i oldalon

⁶ 1686-ból N. M. de la Vigne helyszínrajza, — 1687-ből J. de Haüy, Plan de la Ville et de chateau de Bude, — 1743-ból Matthey ing. hauptmann, Plan der König. Haupt Stadt und Vestung Ofen ... (Wien, Kriegsarchiv, Inland C. V. Bp. N° 17.)

⁷ Zolnay L., BpR 22 (1971) 271.

⁸ Zolnay László eredeti ásatási helyszínrajzán látható félköríves bontott falmaradvány beépítése a rekonstrukcióba Matthey idézett helyszínrajzán, a Ny-i oldalon látható kerek tornyok ritmusa alapján történt. Az ásató a falmaradvány értelmezését nem erősítette meg.

⁹ Gerevich L., A budai vár feltárása (Bp. 1966) 23.

3. kép. Helyszínrajzok, a) De la Vigne 1686; b) Haüy 1687; c) Matthey 1743
 Рис. 3. Планы, а) Де ла Винь 1686 г.; б) Хаюи 1687 г.; в) Магфей 1743 год
 Fig. 3. Levés de plan, a) De la Vigne, 1686; b) Haüy, 1687; c) Matthey, 1743

feltárt XIII. századi Kelenföldi kapu helyzetét az ÉK-i fekvésű kapunak (Táncsics utca 9. területén) a helyzetével összehasonlítván, úgy látjuk, hogy mindkét helyen a város falai a sziklafelszín magasságából leereszkednek azért, hogy egy, a hegyoldalban felfelé tartó utat védjenek meg, illetőleg a hegyre vezető utat kapuval zárjanak el. Tehát a legkorábbi városfal nem minden esetben

keresendő a sziklaperem szélén, hanem olykor — éppen a bejáratoknál — leereszkedik a hegyoldalba. A térképeken feltüntetett belső, és tornyokkal ellátott városfalat az első építménynek tartom. Ennél beljebb épült védőfalat sem a helyszínrajzok nem mutatnak, sem a feltárások nem hoztak felszínre.

Az első városfal pontos régészeti korhatározása céljából a falra merőleges, K — Ny-i irányú metsze-

tet készítettünk a Hess András tér 2. sz. telken (4. kép). A városfalnak ezt a rövid szakaszát a fent említett térképek is jelzik. A falat a gödrös sziklafelszín egy kiemelkedő magasságú felületére építették. Ezzel egyidejűen elkészítették a fal melletti terep kiegyengetését apró köves felülettel (6. R.). Erre az egyengetésre szükség volt, mivel a sziklagödrök miatt a korábbi felszín erősen megsüppedt, továbbá szükség volt avégett is, hogy egy nagyméretű pusztulás nyomát eltüntessék.

A városfal szintjének rétege alatt ugyanis egy korommal erősen szennyezett, sok törmelék téglát és habarcsot tartalmazó réteg (6/a R.) terül el, mely nem nélkülözi az emberi élet más nyomait sem: igen sok edénycserepet is tartalmaz, sőt ehhez a réteghez kapcsolható egy kőépület egyik sarkának alacsony falmaradványa is (I. épület). Ez alatt a réteg alatt a sziklagödröket kitöltő humuszt találtuk (7. R.), melyben szintén volt leletanyag.

A városfal szintje közös volt egy másik kőfalú épület (II. épület) szintjével, melynek három oldalát találtuk meg (az É-i oldalt 1 m magasságban). A I. és II. számú épületek helyzete az alaprajzon is és a metszeten is világosan mutatja, hogy csakis egymás után épülhettek. A második számú kőház Ny-i kőfala mellett a sziklán nyugvó, gondosan rakott homlokzati falsík és a csatlakozó habarcsos szint magassága (164,40 m), megegyezik az első városfal belső oldala mellett mért szintmagassággal, a köves felületű út felszínével, ezért egyidejűségét bizonyítottunk véljük. A köves út csatlakozását a II. épület K-i falával a XIV. század második felében a „C” épület építésekor elpusztították. Ekkor bonthatták el ugyanis a II. épület K-i falát, amiről egy széles beásás tanúskodik.

A városfal melletti köves út felületén a huzamosabb használat alatt az esővíz által lerakott agyagréteg (5. R.) található. E felett még mindig XIII. századi leletanyagot tartalmazó (4. R.) tekintélyes vastagságú feltöltés helyezkedik el, mely a XIII. század végén — legfeljebb a XIV. század első éveiben — kerülhetett ide, mivel XIV. századi leletanyag még nem keveredett bele. Felette igen vékony, koromsíkkal határolt XIV. századi szint rétege (3/b R.) következik. Ebben az időszakban feltöltéssel nem emelték meg a szintet. Végül a XV. századi (3. R.), a török kori (2. R.) és az újkori (1. R.) feltöltési rétegek következnek. Az 1—3/b-ig terjedő rétegek feldolgozásunk tárgyát nem érintik, legfeljebb a bennünket érdeklő rétegek zártságát bizonyítják és megkönnyítik a korhatározást.

Az I. és II. számú épületünk korára csak következtetni tudunk. Metszetünk Ny-i vége keresztül szeli a kolostor épületeinek egyikét („C” épület). Ez egy nagyméretű, É—D-i irányú épület volt, mely egyszer tűzvész áldozata lett és újjáépítették. A török időkben kétszer alakították át. Első periód-

dusának („C”/1) padlószintje alatt XIII. századi leletanyaggal telt feltöltést találtunk, melynek felső rétegében az épület felépítését meghatározó éremlelet került elő. (I. Albert, osztrák herceg 1365—1392 között vert pénze.)

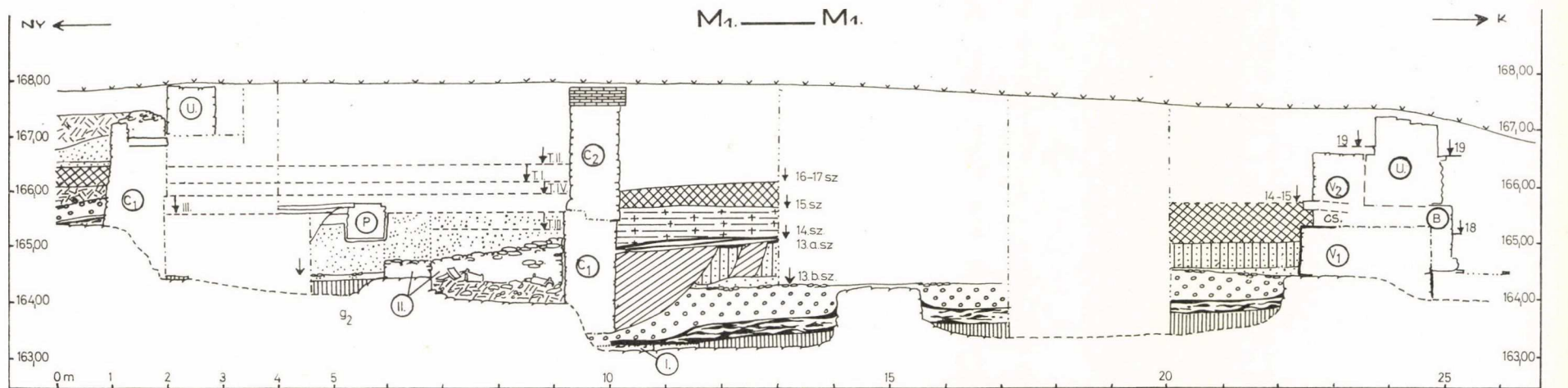
II. számú épületünk falainak vastagsága 85 cm, külső és belső szintjének magassága között több mint egy m különbség van (164,37 m — 165,26 m), mivel igen egyenetlen talajon épült. Belső padlószintjén 2 cm vastagságú elszenesedett faanyagot észleltünk. Pusztulása után falait nem újították meg, ellenkezőleg, belsejébe szemét rakódott a mindennapi konyhahulladékokból. A szemét alatt, az épületomladék között kúpcserepek és a római tegulákhoz hasonló peremes tetőcserepek hevertek. Utóbbiak felfelé forduló felületére habarcs tapadt, mellyel a ráboruló kúpcserepeket rögzítették. Alsó felükön akadóbütyök volt (mérete a leletjegyzékben). A tetőfedésnek ez a módja mediterrán vidékekre és Franciaországra jellemző a XII—XIII. században (l. 24. jegyzet). A II. épület falait kívülről is elborította a talajszint kiegyenlítésére és emelésére idehordott szemetes föld. Kívül-belül már megüledett e feltöltés, midőn falmaradványainak egy részéből a kőanyagot kibányászták és a kövek helyére visszahulló habarcs az elpusztult fal formáját megőrizte (5. kép). A terepegyengetéssel felterített földben található leletek a XIII. századra jellemzőek, hasonlóképpen a ház belsejében levő szemétdödör leletanyagához (6. kép). A ház pusztulása bizonyára a XIII. század második felében következett be, mivel eredeti szintje közös az első városfal szintjével. Ez pedig 1255-ig minden bizonnyal felépült.¹⁰ A szintnek jelentős megemelése a XIII. század második felében, vagy a végén — véleményünk szerint — nem a napi szemét felhordásával történhetett (mint a II. sz. épület belsejének feltöltése), hanem oly módon, hogy a kolostor egyik — éppen ekkor épülő — épületének alapozásával (esetleg pincéjének kimélyítésével) olyan mennyiségű földet vágtak fel, melynek elhelyezését csakis a terepszint emelésevel tudták megoldani. Ezt a feltevésemet arra alapozom, hogy a XIII. század m. f.-ben keletkezett szemétrétegekben, illetőleg feltöltési anyagban a XIII. század e. f. jellemző leletanyag is előfordul. Ennek a leletanyagnak korhatározására ugyanis eredeti helyzetben feltárt rétegek állnak rendelkezésünkre (6/a. és 7. R.).

Metszetünkön a 6/a. R. csaknem mindenütt feltalálható, megelőzi a városfal építését, ennek mesterségesen kialakított szintje alatt helyezkedik el, igen erősen korommal szennyezett és sok téglá és tetőcserep töredéket tartalmaz. Kerámiája (7. kép) ausztriai import áru, arányai, peremének méretét és formáját tekintve különbözik a budai palota területén talált XIII. századi érmekkel meghatározott daraboktól.¹¹ Az Ausztriában előkerült ha-

említése a városfal létezését is feltételezi.

¹¹ *Holl I.*, BpR 16 (1955) 147.; *Holl I.*, BpR 20 (1963) 335.

¹⁰ IV. Béla 1255. július 25-én kelt oklevele. *Gárdonyi A.*, Budapest történetének okleveles emlékei I. (Bp. 1936) 41. ... „qui intrat per portam”: a szövegben a kapu

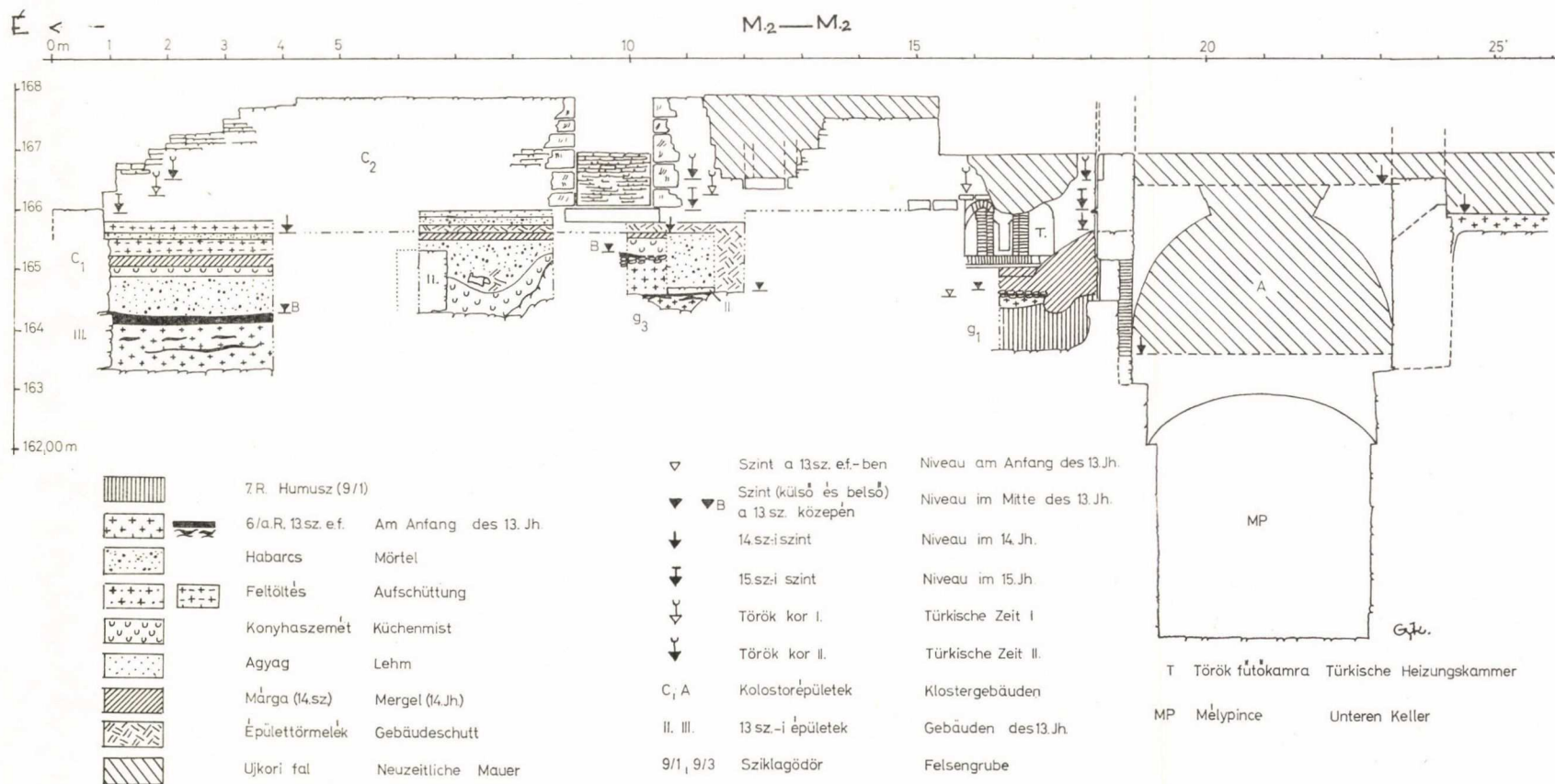
Gib.

4. kép. A XIII. századi városfalra merőleges (M.1—M.1) K—Ny-i metszet. I. (XIII. sz. első fele) és II. (XIII. sz. közepe) épületek

Рис. 4. Восточно-западный вертикальный (M. I—M. I) разрез городской стены XIII века.

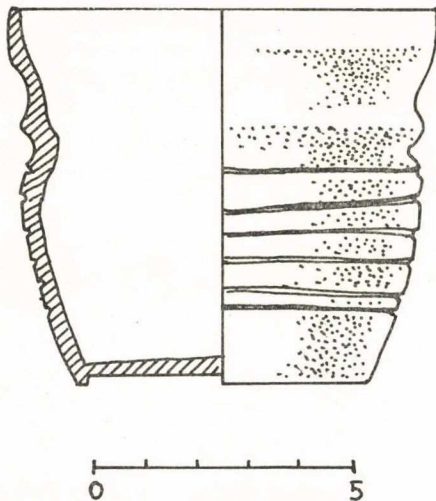
Fig. 4. Coupe est-ouest perpendiculaire au mur d'enceinte du XIIIe siècle (M.1—M.1).

5. kép. É—D-i metszet a domonkos kolostor XIV. századi (C) épülete alatt
 Рис. 5. Северо-южный разрез доминиканского монастыря под зданием (C) XIV. столетия
 Fig. 5. Coupe nord-sud sous l'édifice (C) du XIVe siècle du couvent des Dominicains.

sonló példányokat főként a XII. századra jellemző daraboknak mondják,¹² melyek azonban még a XIII. század elején is divatban vannak. Kísérő leletként Budán természetesen helyi kerámia is előfordul. Ennek formái felszínesen egyeznek a budai palota XIII. század m. f.-ből származó edényeivel. A profilok tagozottabbak, változatosabbak, a kora gótika stílusjegyei érezhetőek rajtuk. A 6/a. R. leletanyagára a kerámián kívül jellemző, az igen nagy mennyiségben talált kohósalak is.¹³ Több ízben került elő ebből a rétegből szárpata, mely a hegyi település életmódjára vet fényt. A XIII. századon belül feltételezhető periódus-különbségekre utal az a körülmény, hogy a II. sz. épületünk D-i falmaradványa alatt kisebb sziklagödört tártunk fel, melynek korommal szennyezett feltöltésében néhány fehér vonaldíszes edénytöredék került napvilágra. Mivel a település XII. századi fennállását mi még bizonyítani — az import kerámia ellenére — sem tudjuk, feltételezzük, hogy elpusztult településünk a XIII. század első felében, a tatárjárást megelőzően állott fenn.

A 6/a. R. alatt a szikla felszínét borító márga, illetőleg a sziklagödörökbe kitöltő humusz helyezkedik el (7. R.). Feltehetően eredetileg ez is összefüggő réteget képezett, de az idők folyamán megsüppedt és az esőzés a magasabb pontokról is a mélyebb gödrökbe mosta a földet. A g/1. számmal jelölt nagyméretű gödör betöltésében talált kerámiatöredékek (8. kép) részben szürkésbarna színűek és fogazottan benyomott körpecsét díszítést

6. kép. XIII. századi cseréppohár a II. sz. épület belsejét kitöltő szemétből

Рис. 6. Глиняный стакан XIII века, найденный в мусорном заполнении здания № II

Fig. 6. Gobelet en terre du XIIIe siècle trouvé dans l'édifice N° II.

¹² Felgenhauer, F.—Felgenhauer-Schmiedt, S., Die Wüstung Gang, Gemeinde Eckartsau, p. B. Gänserdorf. N. Ö. Ata Beiheft 10 (1969) 25—67.

¹³ A királyi palota ásátásánál a D-i nagy csarnok D-i

viselnek. Peremük analógiáját eddig nem ismerjük, ezért korhatározásuk nehéz. Feltehetően ezek is importált edények. Társaságukban előforduló fehér helyi készítményű edények peremének profilja is tagozottabb a XIII. század második felében megszokott pereméknél. Korhatározásuk analógiával nem történhetett meg. A tatárjárásban elpusztult település pusztulási rétege alatt kerültek elő. A II. sz. épület Ny-i homlokzata mellett, annak járószintje alatt került elő g/2. sz. gödrünk. Ebben egyetlen keskeny peremű szürke fazéktöredéket találtunk (8. kép a). Kifejezetten XII. századra utaló lelet csak másodlagos helyen, XIII. század második felében keletkezett szemétrétegben fordult elő (9. kép a-b). Egyik töredékünk hullámvonal díszítésű, több töredék (köztük egy perem is) sötétszürke, anyagában sok kavicsot tartalmazó, felületein vöröses-barna kerámia.

Az I. és II. sz. épületen kívül más falmaradványok is előkerültek. Alaprajzunkon III. és IV. sorszámmal jelölt falak csekély voltak miatt nem határozhatók meg, hogy az általunk felsorolt periódusok közül (I. és II. sz. épület periódusai) melyikhez tartoznak. Alaprajzilag sem elegendő ahhoz, hogy egy épületet meghatározzanak. Építésük módja azonban figyelmet érdemel. III. sz. falmaradványunk a gótikus (C) épület ÉNy-i sarka alatt helyezkedik el. Az egyenetlen sziklafelszín mélyedéseit kihasználva a sziklagödör belső szélé mellé épült. Külső szintje a magasabb sziklafelszín. Belső szintje a mélyebb, de egyenetlen sziklafelület miatt feltöltött. Falmaradványaink többségénél az alapfalnak nem készítették alapozó árkot, mivel ezt nehézkes a sziklába vágni. Ezért — ahogy a felszín diktálja — helyenként semmi alapfal nincs, helyenként pedig — egy-egy szilagödör mélységéig terjedő — mély alapfal van. Környékükön vastag koromrétegek húzódtak, melyekről nem tudtuk megállapítani, hogy a leégett tetőgerendázat maradványai-e, vagy esetleg a kőalapozás feletti faszervezetű épület pusztulásából származnak. A III. sz. épület belső szintje feletti koromrétegben szemes ablakhoz tartozó háromszögletű üvegdarab került elő.

V. sorszámmal jelölt építményünk 60 cm falvastagságú épület két oldala. Eredeti belső pince alatti feltöltésből pecsételt díszítésű szürkés-barna import kerámia került elő (10. kép c). A VI. számú építményt a kolostor É-i szárnya mellett tártuk fel (11. kép). A kolostor XIV. században épült fala kettévágta. Ez a magas és egyenletes sziklafennsík épült. A sziklába vágták bele oly módon, hogy oldalain körbefutó padkán épült fel kőfala. Kis mérete miatt lehetséges, hogy gazdasági rendeltetésű építmény volt. Belsejéből egyetlen — analógia hiányában közelebről meg nem határozható — vörös színű cseréptál töredéke került elő (9. kép c).

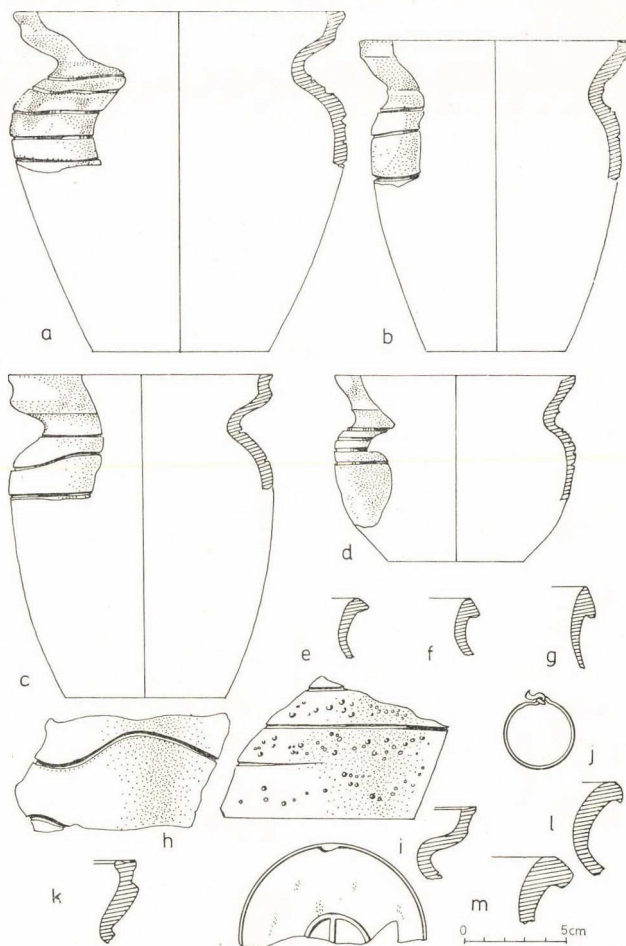
pincefalára merőlegesen húzott árok 5/b és 6. rétegében és a patkó alakú torony, illetve a hozzá kapcsolódó XIII. századi fal mellett XIII—XIV. századi rétegekben hasonló vasrögök kerültek elő. Gerevich L., A budai vár. 152.

Külső szintje felett ugyancsak sok korommal és apró téglatörmelékkel teli pusztulási réteget találtunk (6/a R.). Ezt az építményt is tehát a tatárjárást megelőző település egyik maradványának könyveljük el.¹⁴

A Hess András tér 2. sz. telken végzett kutatásainkat a környéken folytatott leletmentő ásatások hasonló értelmű leletei is alátámasztják.

A kolostor Ny-i homlokzatával szemben, az út másik oldalán, a távfűtő csatorna lefektetése alkalmával kis kőház K-i homlokzati falára akadtunk.¹⁵ (12. kép). A DK-i sarkát megtaláltuk, az ÉK-i gázvezeték lefektetésekor elrombolták. A rendelkezésünkre álló adatok alapján azonban biztonsággal állíthatjuk, hogy a ház keskenyebbik, utcára néző homlokzata 3,90–4 m hosszúságú lehetett. A házat sziklagödörbe alapozták. A kiszélesedő alapfal és a felmenő fal találkozásának helyén az eredeti szintmagasság megállapítható volt. Kövezetlen, természetes letaposott humusz réteg tartozott hozzá, mely a ház oldalától kifelé (D-i irányban) lejtett. E felett még két ízben kövezéssel megújított utat észleltünk. A második, legfelsőbb útrétegben XV. századi kerámiát találtunk. E felett török kori leletanyaggal kevert pusztulási réteg húzódtott, már a ház elbontott falmaradványa fölé is, tehát épületünk hosszú életű lehetett. A kövezést a homlokzat előtt nem találtuk meg, helyette itt és a ház É-i oldala mellett humuszréteget találtunk, ami arra mutat, hogy az út a ház D-i oldala mellett K–Ny-i irányban vezetett, egyébként a házat kert vette körül. A ház előtti kertben szemétygödört tártunk fel, XIV. századra jellemző leletanyaggal. A ház pusztulási rétege, kő és habarcs erre a humuszos kerti földre borult rá. Az É-i oldalon az épület pusztulási rétege felett török kori utcakövezést találtunk.

1964-ben publikáltam a Tánics Mihály u. 1. sz. házzal szemben a „Vörös sün” ház K-i oldala mellett végzett útkutatásomat. Itt is a kettős (megújított) középkori kövezett út alatt mutatkozott egy földút is, felszínén cserépedény töredékeivel. Itt is tapasztalható volt a sziklafelszín egyenetlensége és látszott, hogy a mélyedésekbe belesüppedt feltöltés miatt kellett az utat többször is megújítani. Az első földutat azóta végzett kutatásaink alapján most már a 6/a R.-rel, azaz a tatárjárást megelőző településsel azonosnak tartjuk, mely feltehetően még egy darabig együtt élt az új településsel is. Az alapított város első köves útja ugyanis csak a század 60–70-es éveire készülhetett el, amikor az olyan pompás paloták is felépültek, mint amilyen a „Vörös sün” ház lehetett, vagy a Dísz tér 4. sz. ház. Lócsy Erzsébet a „Vörös sün” ház Ny-i, XIII. szá-

7. kép. A tatárjárást elpusztult település leletei. (6/a R.) XIII. sz. első fele

Рис. 7. Находки с поселения, разрушенного татарским нашествием. (6/a R.) Первая половина XIII века

Fig. 7. Les trouvailles de la première moitié du XIIIe siècle

zadi emeleti ablaka által hitelesített homlokzata alatt, a ház oldalához csatlakozó XIII. századi köves út által elfedett korábbi épület falát találta meg,¹⁶ melynek iránya a fennálló épület falának irányával nem egyezett. Kisebb épület lehetett, mert falának vastagsága 60 cm.

A Tánics Mihály u. 1. sz. ház (jelenleg az Országos Műemléki Felügyelőség székháza) építkezésénél 1968-ban ismét olyan eredménnyel végeztük kutatásunkat, mely településünk kialakulásához újabb adatokkal szolgált. Figyelemre méltó leletek kerültek elő az udvar szintszüllesztésénél. A telek É-i oldalán kirajzolódott az a lépcsőzetes beépítési vonal, melyet az 1687. évi helyszínrajz ábrázol.¹⁷ Három épületet találtunk, melyek közül a középső a legkorábbi (VII.). Ennek DNy-i armí-

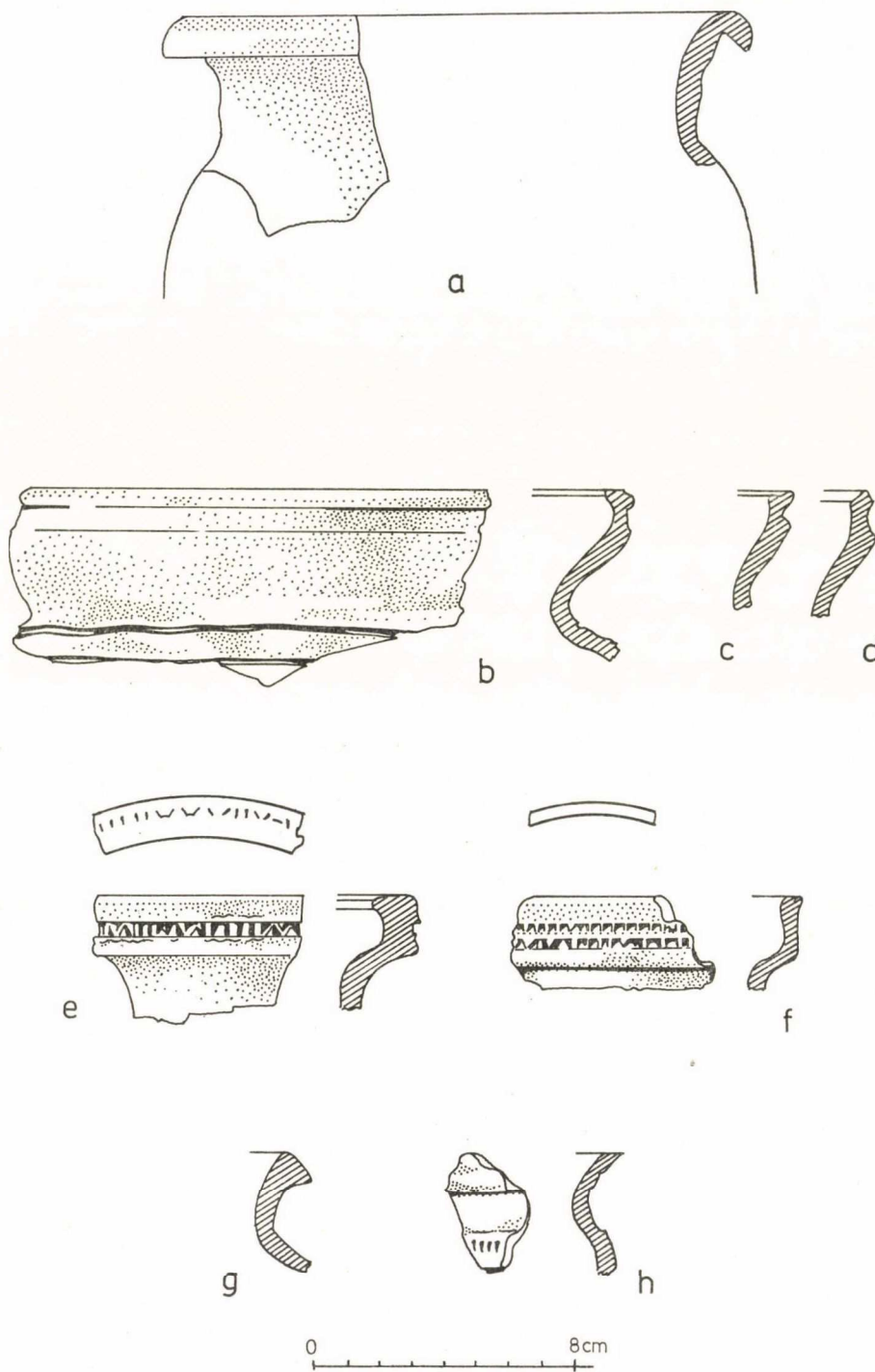
középkoriak, de eltérést mutatnak a föld felszínén talált bontott falmaradványtól, ezért úgy gondoljuk, hogy a Tánics Mihály utcára néző középkori épület is átalakításon ment keresztül. Az 1687. évi helyszínrajz és az általunk megfigyelt állapot között ellentmondást fedeztünk fel olyan értelemben, mintha a helyszínrajz nem a korának megfelelő állapotot, hanem egy esetleges korábbi (és közben elveszett) felmérés adatait tüntetné fel.

¹⁴ Az Árpád-kori falvak földbevált kisméretű lakóházai jelentik a fejlődés legelső fokát. A XII. század közepén azonban már fejlettebb épületekkel is számolhatunk, szint fölé emelkedő falakkal. [Esztergom—Szentkirály; *Bálint, A.*, RégFüz 13 (1960) — *Ua.* Arch Ért 87 (1960) 243].

¹⁵ *H. Gyürky K.*, Jelentés... BpR 23

¹⁶ *Lócsy E.*, BpR 22 (1971) 210.

¹⁷ A ház ÉNy-i szárnya alatt levő pince falai részben

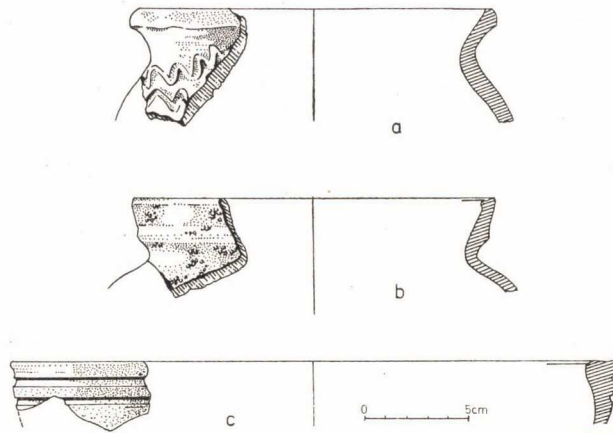

8. kép. Leletek a g.2. számú (a) és g.1. számú (b–h) sziklagödrökből. XIII. sz. első fele
 Рис. 8. Находки из ям № 2 (a) и № 1 (b–h), высеченных в скале. Первая половина XIII века
 Fig. 8. Les trouvailles de la première moitié du XIIIe siècle

rozott sarka alapfal nélkül közvetlenül a sziklára épült, 164,40 m szintmagassággal. Ez egyezik a Hess András tér 2. sz. telken feltárt II. sz. épület szintjével. Falainak vastagsága mindkettőnek 85 cm. A sarok Ny-i oldala előtt nagy kövekkel kirakott kút felső kerülete jelentkezett.

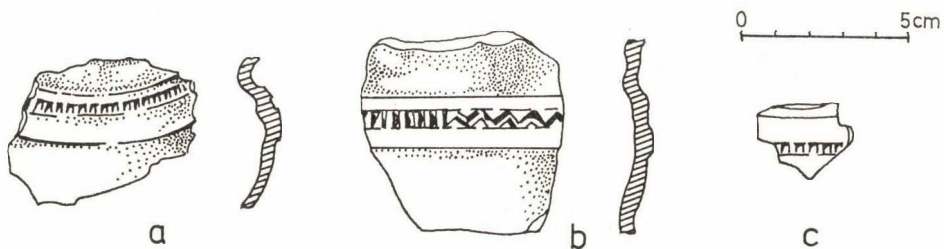
Nyugat felől, a mai utcára néző épület már

bizonyos mértékig feltöltéssel magasított szintre épült. Épülésének idejét ezért a középső háznál későbbinek határozzuk meg, amikor a régi útvonal helyett a város ma is használatban levő úthálózata kialakul (Táncsics utca). Az úthálózat végleges kialakulása a XIII. század 60–70-es éveire megtörténhetett. A telek É-i oldalán levő harmadik, K felé

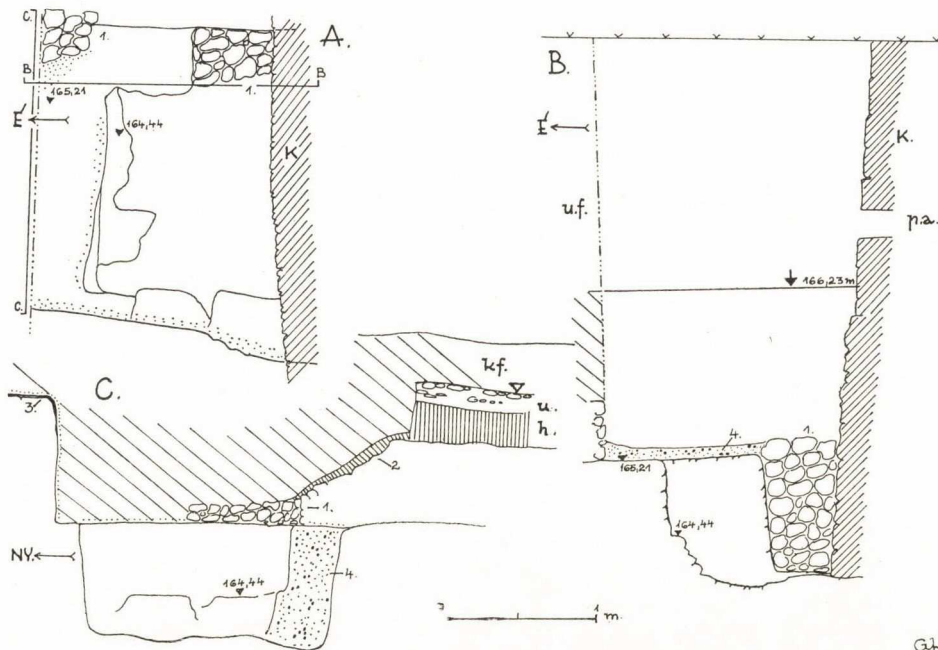

9. kép. XII. századi edénytöredékek (a–b); tál-töredék a VI. sz. épületből (c)

Рис. 9. Фрагменты посуды XII века
Fig. 9. Fragments de poterie du XIIe siècle

10. kép. Ausztriai pecsétés díszítésű edénytöredékek a 6/a R-ből
Рис. 10. Фрагменты керамики, украшенные австрийскими печатями
Fig. 10. Fragments de poterie à décor de sceau

11. kép. VI. sz. sziklába vágott épület alaprajza és metszetei. Jelmagyarázat: K = kolostor 14. századi fala; p. a. = pinceablak; u. f. = újkori feltöltés; k. f. = középkori feltöltés; u = útkövezés (13. sz.); h = humusz;

1. kőfal; 2. kormos téglatornmelék; 3. korom; 4. habarcs
Рис. 11. План и разрезы здания № VI, встроенного в скалу
Fig. 11. Plan et coupes de l'édifice n° VI taillé dans le rocher.

néző épületének éppen csak a körvonalait ismerjük, korhatározására egyedül az első városfal helyzete nyújt némi támpontot. Feltételezzük ugyanis, hogy a városfal oldala mellé kezdetben még nem építettek házat.

A telek D-i oldalán a helyszínrajzon ábrázolt késő középkori épületen kívül¹⁸ az udvar DNy-i sarkában előkerült egy kis ház maradványa (VIII.), melyet még az 1687-es évi helyszínrajz sem ábrázol. Annak ellenére, hogy ennek a kis kőépületnek 60 cm vastag falmaradványait a késő középkori ház pincéje elvágja, még így is a legteljesebb alaprajzzal szolgál. Eddig ismertetett falmaradványaink ugyanis alaprajzilag nem voltak értékelhetők. A házacská falai egymással nem derékszögben találkoznak, emiatt a kezdetlegesség látszatát keltik. Legkevesebb két helyiségből állhatott. Bejárata K felől volt, meglehetősen széles ajtónyílással. Keskenyebbik oldalának hosszúsága 4 m. Ez a méret a Hess András téren előkerült házacská homlokzatának méretével rokon. Falvastagsága egyezik a „Vörös sün” ház alatt feltárt falmaradvány, valamint a Hess András tér 2. sz. alatt talált IX. jelzéssel ellátott falmaradvány vastagságával. A fenti épületeket a 6/a jelzett települési réteg épületeinek tartjuk. Hasonló korszakba sorolható épületmaradvánnyal még egy alkalommal találkoztam, a Bécsi kapu téren, az Országos Levéltár épületének K-i rizalitjával szemben a tér közepén.¹⁹ A kis épületnek itt két, egymással derékszögben találkozó oldalát tártam fel.

Mint látható, nem egyetlen lelet, hanem az analog leletek egész sora keltette fel a figyelmemet és késztetett arra, hogy együttesen vizsgáljam és értékeljem több ásatás és leletmentés eredményét. Az összevetés azt eredményezte, hogy határozottan kibontakozott egy korai települési periódus.

A Várhegy kezdetben sokkal rövidebb volt és É felől lankásabb.²⁰ Ezen a lejtőn tártunk fel egy kisméretű kőházakból épült települést. A település kiterjedésének D-i határát nem ismerjük és régészeti bizonyítékok nélkül nem is korlátozhatjuk kizárólag a Várhegy É-i részére. Az épületek szétszórt helyzete falusias jellegű, ám az építkezés módja, valamint a település lakóinak hagyatéka mégsem falu településre utal. Használati tárgyaik között sok az import áru és gyakran előfordul a kohósalak.

¹⁸ A telek DNy-i, utcára néző oldalán megtaláltuk a XVII. századi helyszínrajzon feltüntetett É—D-i irányú épületet. Sárgás, hasadó kőanyagból épült egy korábbi ház falmaradványaira. A középkori épület egyetlen helyiségből álló pincéjét is később részben átalakították. A középkori pince építésével pusztították el VIII. számú épületünket.

¹⁹ H. Gyürky K., Jelentés (helyszínrajz) BpR 23.

²⁰ Az Országos Levéltár Ny-i oldala melletti udvarban az É-i kerítésfal közelében folytatott leletmentésem alkalmával olyan magas feltöltést találtam, hogy a keresett városfalat nem tudtam elérni. Megállapítható viszont, hogy az erősen lejtő hegyoldalt a modern építkezéseknél jelentősen feltöltötték.

²¹ A szikla pereme a Tánicsics utca keleti házsorának keleti homlokzata alatt vonul. Erre vonatkozóan 1971-ben a Tánicsics u. 7. sz. épület kertjében végzett ásatásaim

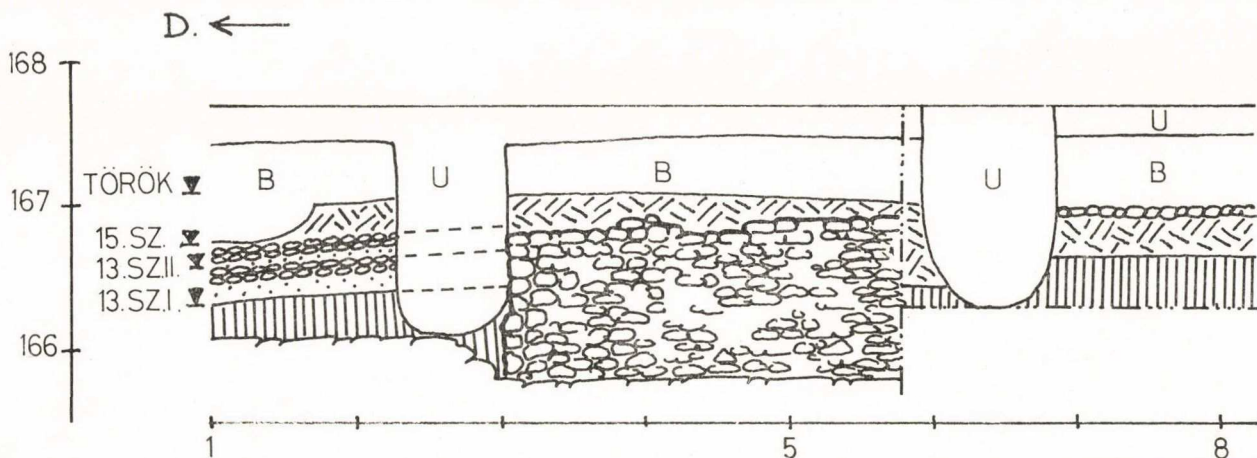
A szórványosan előforduló XII. századi leletanyag mellett az épületek szerkezete és a leletanyag általános jellege a település korát a XIII. század elejére, tehát a tatárjárást megelőző időre határozza meg. A településhez a hegyre vezető természetes útvonal a mai Tánicsics utca 9. sz. telken kapaszkodhatott felfelé és a későbbi dominikánus kolostornál érhetette el a hegy legmagasabb felszínét. A település elpusztulásának nyomai a házmaradványok körül talált vastag koromrétegekben mutatkoznak meg. A pusztulás okát a tatárjárásban látjuk. Lakói közül azonban többen visszatérhettek a nehéz idők elvonulása után, mert úgy tűnik, nyomban megindult az építkezés. Talán lehetett olyan is, ki házáat még kisebb javítással használhatta (Hess András tér), mások az elpusztult házak helyett újat építettek, (Hess András tér 2. II. sz. épület), de a település régi közlekedési útvonalait egy ideig fenntartották. (II. és VII. sz. épületek.) Egyidejűleg megindulhatott a város védőfalának építése is, mely közvetlenül a sziklaperemen épült.²¹ Ennek a városfalnak a kapuja még a régi útvonalhoz igazodott. E kapura vonatkozóan egyező a véleményem Nagy Lajos véleményével.²²

A városalapítással kapcsolatos városrendezés valamivel később következett be. A városi házak — olykor díszes palotácskák felépülését — a rajtkor észlelhető műformák alapján csak a század második felére tehetjük. Ezzel együtt alakulnak ki a városka végleges útvonalai is, melyeket már köveznek. A Tánicsics utca K-i házsora pincéivel beleépül abba a mélyedésbe, amely a Tánicsics utcától keletre délről észak felé irányuló lejtéssel a Tánicsics u. 9. sz. telken már eléri a 3 m-es szintkülönbséget. Éppen ez a szituáció mutatja, hogy a Tánicsics utca kialakítása egy mesterséges városrendezési folyamat eredménye és ellentétben áll az első település természetes domborzathoz alkalmazkodó építkezési módjával.

Az első település épületei részben elpusztultak, részben beékelődtek az újabb épületek közé, másokat pedig elbontottak azért, hogy helyükre nagyobb szabású városi épületeket emeljenek. A budai domonkosok férfikolostora a Hess András tér 2. sz. telken állott, helyzete a középkori város területén nem hasonlít a külföldi városoknál megszokott települési helyzethez. Rendes körülmények között ugyanis ezek a kolostorok a városba vezető főútvo-

szolgáltak adatokkal. A homlokzat alatt a sziklaperem 159,30 m mélységben került elő. Egyidejűleg megállapítottuk, hogy itt meredeken esett a szikla.

²² Nagy Lajos véleménye az, hogy a Tánicsics Mihály utca 9. sz. telek területén Zolnay László által feltárt kaputorony az eredeti Szombat kapu. Véleményéhez az alábbi módosítással csatlakoznék: a kapu kétségtelen az első városfal egyik kapuja. Mivel feltételezésem szerint a kapu egy korábbi útvonalhoz épült és a későbbi főút-vonal, a Tánicsics utca vezet a mai Bécsi kapu felé, feltételezem a két kapu közötti periódus-különbséget. A Szombat piac helyének lokalizálása még nem történt meg. A Bécsi kapu téren általam feltárt és a tatárjárás előtti településhez meghatározott épület ezen a helyen piactér kialakulását csak egy későbbi (XIII. század második fele—XIV. század) időszakban teszi elképzelhetővé.

12. kép. XIII. sz. épület K-i homlokzata a Hess András téren. (XIII. sz. első fele). B. barokk feltöltés; U. újkori feltöltés

Рис. 12. Восточный фронтон здания № IX на пл. Андраша Хешша (первая половина XIII века)

Fig. 12. Edifice n° IX sur la place Hess András (première moitié du XIIIe siècle).

nalak mentén, a kapuk közelében helyezkednek el.²³ Az új kutatások értelmében a budai domonkosok helyzete a szokásosnak megfelelő. Ha a város kapuja a XIII. század közepén, a szerzet letelepedésének idejében a Táncsics u. 9. sz. telken feltárt kaputorony volt és az útvonal a város felé ezen keresztül a domonkosok kolostorához vezetett, ebben az esetben a kolostor itt is a kapuhoz és a főútvonalhoz közel épült fel.²⁴

A szóban forgó kapun keresztülhaladó útvonal kapcsolata a suburbiummal, azaz a Szent Péter-külvárossal közvetlenebb, mint a mai Bécsi kapu helyén áthaladó útvonal. A mai Bécsi kapu helyén állott középkori kapu (melyet sajnos ez ideig régészetileg nem tudunk megtalálni), a város kialakult útszerkezetéhez (Táncsics Mihály utca) kapcsolódik. Lehetséges, hogy már a XIII. század második felében készült kövezett út ehhez vezetett.

Régészeti megfigyeléseink ilyen mértékig tettek lehetővé a település első korszakainak meghatározását. Nem ismerjük ekorai település nevét, lakóinak kilétét sem. Megállapítottuk azonban, hogy a XIII. századon belül három periódus különíthető el. A tatárjárás után 20–25 év telt el, míg a település rendezett, városias külsejét elnyerte. Ez az időtartam reális, ha modern tapasztalatainkkal hasonlítjuk össze. Ugyancsak mai tapasztalatainkat idézem bizonyságul annak, hogy háromlépcsős városi fejlődés feltételezése nem túlzás. Egy történelmi katasztrófa még nem zárja ki egyes esetekben a túlélést, feltételezi a katasztrófa elmúlása után a gyors, de hevenyszített helyreállítást. A város esztétikai szempontoknak megfelelő rendezése azonban mindig várat magára, mert az csak egy gazdasági konszolidáció következménye.

LELETANYAG MUTATÓK

6. kép. Cserép pohár. Lelőhelye: II. sz. épület belsejébe beásott személgödör. Fehér.

7. kép. 6/a. R. leletanyaga. a–b–c fazekak, fehér színű, helyi készítésű darabok. — d: csésze, fehér színű, helyi készítésű. i–k: világosszürke anyagú (feltehetően eredetileg fehér, de a réteget jellemző tűzkár következtében másodlagosan szürkére égett) kavicsszemekkel kevert helyi készítésű fazék. Két (i–k) hozzá nem illeszthető, de anyagában egyező perem variáció tartozhatott hozzá. — h: vörös színű mázatlan hullámvonal díszítésű fazék oldalfal töredéke. — j: bronz hajkarika. — e–f–g–l–m: ausztriai szürke importált kerámia. Fazékperem töredékek.

8. kép. a: g/2. sziklagödör lelete, szürke ausztriai fazék peremtöredéke. — b–h: g/1 sziklagödör leletanyaga. Ezek közül a b, a c és a d fehér helyi készítésű fazék töredékei, e–h-ig pedig barnás-szürke színű importált kerámia.

9. kép. A „C” jelzésű kolostorépület belsejében levő XIII. század m. f.-ből származó szemétrétegben talált XII. századra jellemző leletek: a: sötétszürke, felületén vöröses-barna hullámvonalas fazék töredéke; b: sötétszürke, felületén sötét vöröses-barna, anyagában sok kavicst tartalmazó fazékperem töredéke.

c: VI. sz. sziklába mélyített épület lelete. Vörös, mázatlan, tálperem töredéke.

²³ A koldulórendi kolostorok tipikus elhelyezkedésére vonatkozóan a sok példa közül csak kettőt említsek: Znojmo (Morvaország), Bécs (Ausztria).

²⁴ A II. sz. épület omladékában talált tetőcserepek és a tetőfedés módja miatt úgy véljük, hogy ez az épület

már a domonkosok építkezése lehetett. A tetőfedésre: *Violet-le-Duc, M.*, Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIe az XVIe siècle 9, 15. (Paris 1868) 322–332.

10. kép. a: sötétszürke, ausztriai, pecsételt díszítésű fazék válltöredéke a 6/a. R.-ból. — b: az előbbihez hasonló ausztriai töredék, a kolostor K-i szárnyának padló alatti feltöltéséből. — c: előbbiekhöz hasonló töredék a V. sz. épület belsejéből, padlószint alatti feltöltésből. A képtáblákon között leletanyagon kívül figyelemre méltó lelet:

1. a III. sz. épület pusztulásához tartozó ablaküveg töredék (XIII. sz. közepe)

2. II. sz. épület pusztulásához tartozó peremes és kúpcserpek. A peremes tetőcserepek mérete: szélesség: 18 cm; vastagság: 2,3 cm; perem magasság: 4 cm.

H. Gyürky Katalin

DIE ANFÄNGE DER BESIEDLUNG VON BUDA, IM SPIEGEL DER ARCHÄOLOGISCHEN ANGABEN

Auszug

Auf dem Gebiet der heutigen Stadt Budapest lagen mehrere mittelalterliche Städte und Dörfer. Die jüngste Siedlung unter diesen ist das auf dem Berggipfel erbaute Buda, Sitz der Ungarnkönige, das nach dem Tatarensturm (1242) entstand. Über die Umstände der Gründung berichten nur einige Urkunden. In den letzten zwanzig Jahren erfuhr die Erforschung dieser Epoche einen Aufschwung, vor allem infolge der Freilegung des Königspalastes, die von László Gerevich¹ geleitet wurde. Bei dieser Freilegung kam ein bedeutender Teil der Stadtmauer aus dem 13. Jahrhundert zum Vorschein und so konnte das fürs 13. Jahrhundert kennzeichnende Fundmaterial bestimmt werden. Obwohl keine unmittelbaren Beweise vorhanden waren, wurde in der ungarischen Geschichtswissenschaft bereits 1962 (Erik Fügedi) angenommen, daß es vor der Gründung von Buda am Nordhang des Berges eine kleinere Siedlung gab¹. 1962–1970 haben meine Ausgrabungen im nordöstlichen Viertel von Buda auch den archäologischen Beweis dieser frühen Siedlung erbracht². Auf dem Grundstück Hess-András-Platz 2 wurde ein auf das 13. Jahrhundert datierbarer Abschnitt der Stadtmauer freigelegt. Wir beobachteten, daß bei ihrem Bau die Spuren einer großen Verwüstung durch Planierung verschwunden waren. In der Verwüstungsschicht gab es auch Gebäudereste. Das Fundmaterial (Keramik), das sich unter den Resten der vernichteten Siedlung befand, besteht überwiegend aus österreichischer Importware, wie man sie von der zweiten Hälfte des 12. Jahrhunderts bis zur Mitte des 13. Jahrhunderts herstellte¹². Für das 12. Jahrhundert kennzeichnendes Fundmaterial örtlicher Anfertigung kam nur spärlich zutage; deshalb und auf Grund der Bauweise der Gebäudereste datieren wir die Siedlung auf die erste Hälfte des 13. Jahrhunderts. Die mit den laufenden Nummern I–IX bezeichneten Gebäude

haben Steinmauern, der Raum eines Gebäudes (VI) wurde in den Fels gehauen. Beim Bau der anderen bediente man sich der natürlichen Felsgruben. Die Gebäude sind nicht gleichaltrig. Einige können mit Gewißheit auf die Zeit vor dem Tatarensturm datiert werden: kleinere Gebäude mit 60 cm dicken Wänden. Nur die Breite der Gebäude konnte festgestellt werden (4 m). Andere Gebäude dürften zugleich mit der Stadtmauer gebaut worden sein, doch hatte man sie in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts, in dessen 60er–70er Jahren, im Zuge der planmäßigen Stadtregulierung abgerissen. Bei der Stadtregulierung wurde auch das Straßennetz ausgebaut, das anders verlief, als die Straßen der Ursiedlung. Parallel zur Rekonstruktion der Siedlung haben wir den Versuch unternommen, die Fortsetzung des von uns freigelegten Mauerteils aus dem 13. Jahrhundert mit den Ergebnissen anderer Ausgrabungen (László Zolnay) und den Details von Zeichnungen vom ausgehenden 17. Jahrhundert abzustimmen und auf diese Weise den Nordost-Abschnitt der Stadtmauer zu rekonstruieren. Dank eines Torturmes, der früher freigelegt und mit unserem Mauerabschnitt in Beziehung gebracht wurde, konnten wir auch die ursprüngliche Lage der zur Ursiedlung führenden Straße feststellen. Den Ausgangspunkt dieser Arbeit bot vor allem die kartographische Aufnahme des ursprünglichen Terrains, der Felsoberfläche. In Kenntnis der Felsniveaus konnten wir den zum Berg führenden Hang feststellen, der heute bereits vollends aufgefüllt und überbaut ist. Wertvolle Beiträge zu den von mir gesammelten Angaben lieferten die Ausgrabungsergebnisse von Zolnay sowie die Forschungen von Erzsébet Lócsy, die in den Anmerkungen zitiert sind³.

K. H. Gyürky